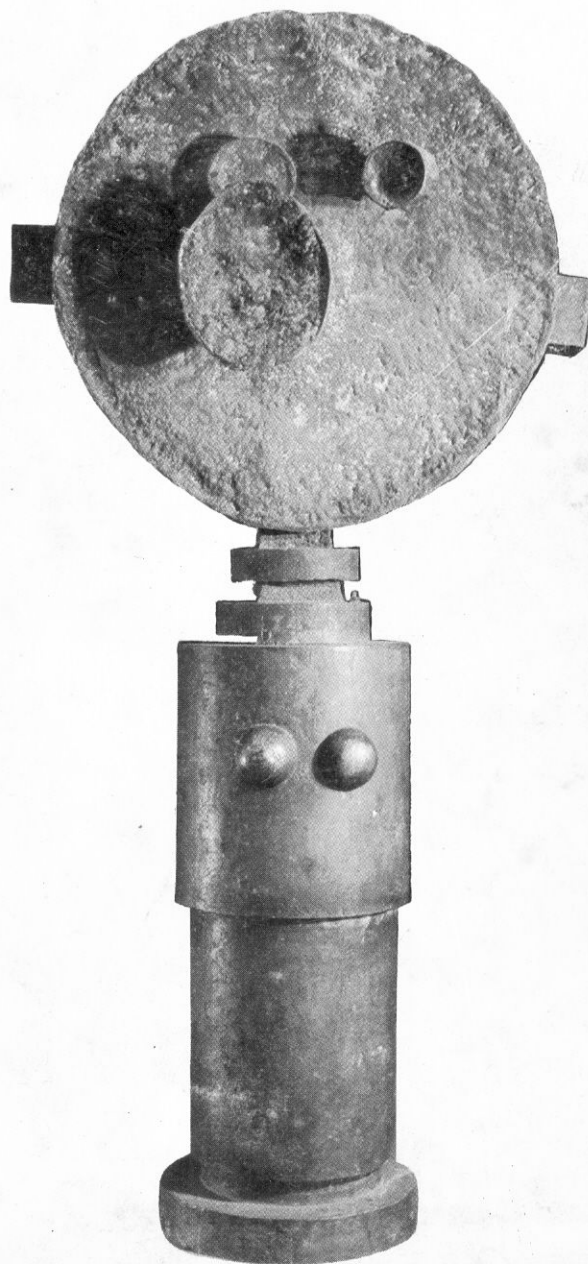

Művészet

1982. JÚLIUS

XXIII. évfolyam, 7. szám

Ára 25 forint

Mestersége a szépre, jóra ihletés

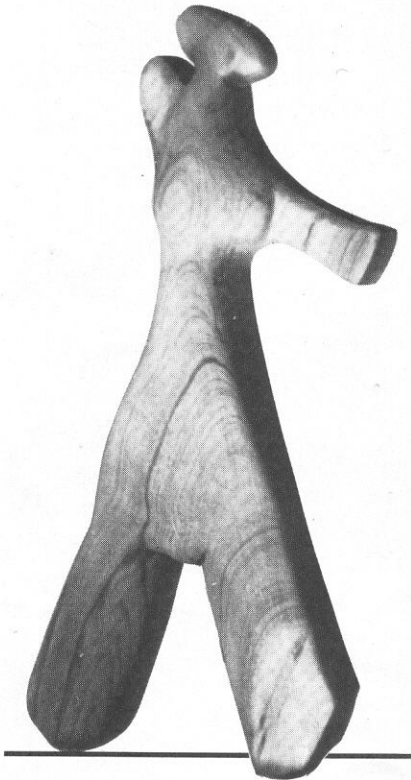
Ősze András művészete

A modern szobrászat és a művészetelmélet kapcsolatát vizsgálva Hamvas Béla egy helyütt arról ír, hogy a XX. századi szobrászat egyik fő vonulatában a szobrászat lényegétől idegen elem, egyfajta irodalmiasság jelentkezik, amely a művek rovására az alkotók világszemléletét helyezi előtérbe. Míg az igazi szobrász mindent elmond műveivel, az ide sorolható alkotók szerint nem annyira szobrászok, mint inkább gondolkodók, akik arra töreksenek, hogy egy vállalt szellemiség jegyében alakítsák ki művészi világukat, s mivel a szándék megelőzi a művet, a szobor több lesz, mint szobor: szavalt, költemény, prédikáció jön létre. A megvalósult művek és az alkotók által elgondolt ideák aránytalansága – a művek értelmezésének, a műveket magyarázó szövegkörnyezetnek az előtérbe kerülése – azt eredményezi, hogy az ilyen alkotások jó része kimerül a szerkezeti elgondolásban, s a művészet pusztán intellektuális élvezetté válik. A tudománynak ez a beszűrődése a művészetbe aztán újabb ellentmondásokat eredményez, mivel a művészet mindig totális szemléletű, a tudomány pedig csak részleges meghatározásokra képes.

Talán nem véletlen, hogy éppen ezek a gondolatok jutnak az eszünkbe, amikor Ősze András művészetének rövid bemutatására vállalkozunk. Ő ugyanis azok közé a – nem túl nagy számú – mai alkotók közé tartozik, akiknek nincsen elméletük. Nem mond ugyan le az elméletéről, de alkotásaiban mindig többet nyújt programjánál. Ősze soha nem képviselt mesterségesen létrehozott művészeti iskolát vagy irányzatot; jól tudja ugyanis, hogy ezek jórészt csupán elveikben különböznek egymástól, a gyakorlatban azonban könnyen összekeverhetők. Ezért aztán különösen nehéz megközelíteni a munkáit: elmélet és mű között nála meglehetősen laza a kapcsolat, gondolati rendszere szinte semmi fogódzót nem kínál a műveivel ismerkedőnek.

Az ismerkedést tovább nehezíti, hogy Ősze András alkotásai a művész mintegy három évtizedes távolléte után, megkésve érkeztek el Magyarországra. Művészetének forrásait keresve ezért nem árt, ha fel-

idézzük életútjának fontosabb állomásait. 1909. január 14-én született Szémán József nagykanizsai kádármester legkisebb fiaként. Apja mellett, valamint a szomszédban lakó fazekasok műhelyeiben ébredt föl benne a szobrászat alapanyagai iránt az érdeklődés. Huszonegy éves korában az Iparművészeti Főiskolán Lux Elek növendéke lett, majd amikor elfogyott a tandíjra való pénze, elhatározta, hogy egyedül tanul tovább. A műtermébe ellátogató Elek Artúr már 1932-ben felfigyelt tehetségére, és további tanulásra biztatta. 1937-től 1946-ig számos önálló és csoportos kiállításon vett részt. 1942-ben a Nyugat megbízásából elkészítette

1 Ősze András: Akt, perui diófa, 60 cm, 1964
2 Ősze András: Próféta, bronz, 28 cm, 1961
3 Ősze András: Megaláztatott II., műanyag, 22 cm, 1978 (az 50. oldalon)
(fotók Tüskés G.)

Tóth Árpád síremlékét a Farkasréti temetőbe, majd több szobra fővárosi gyűteményekbe került. A 40-es évek elején több folyóiratban (Új Élet, Vigília) képzőművészeti kritikáival jelentkezett. 1947–48-ban ösztöndíjjal Olaszországban tanult, majd kivándorolt Brazíliába. 1959-ben az Egyesült Államokban telepedett le, 1964 óta New Yorkban, 1981 óta Floridában lakik. Közben Európa országain kívül tanulmányúton járt Libanonban, Izraelben és Törökországban. Brazíliában, Peruban, az Egyesült Államokban és Angliában több jelentős kiállításon szerepelt. Szobrait és grafikáit a világ számos köz- és magángyűjteménye őrzi. Idehaza először szülővárosa rendezett kisebb kiállítást munkáiból (1975). 1977 őszén a Műcsarnokban, 1981 decemberében pedig a Pécsi Galériában láthattunk válogatást életművéből. Ezek kapcsán több hazai folyóiratban olvashattunk művészetével foglalkozó rövidebb-hosszabb írást, vele készített beszélgetést.

Az itthon bemutatott szobrok és grafikák a műfaji, tartalmi és formai szempontból egyaránt gazdag életmű utolsó harminc évi szakaszába engednek némi bepillantást. Az 50-es évek kompozíciói mintegy előtanulmányoknak tekinthetők a 60-as évektől egyre szigorúbb rendbe, ciklusokba szerveződő alkotásokhoz. Ősze minden ciklushoz más-más anyagot használ, s egy-egy sorozat 6–15 szobrot foglal magába. Ha egy idő után vissza is tér ugyanahhoz az anyaghoz, ez nem megtorpanást, hanem újabb küzdelmet jelent neki. Így a visszatérés nemcsak új lehetőségeinek főlismerésében segíti, hanem mondanivalóját is más oldalról világítja meg. Közvetlenül sohasem egy eszme vagy egy anyag indítja újabb ciklus alkotására. A ciklusok szervesen át- meg át- szövik egymást, észrevétlenül egymásba kapcsolódnak. A sorozatok szerkezetét nemcsak a stílus hibátlan egysége adja, hanem a gondolkodás folyamatossága is őrzi. Ősze látható módon nem mindenütt törekszik a homogén képi világ megteremtésére, de éppen ez figyelmeztet arra, hogy nála a sokféleség is eszköz. Ennek a nem homogén képi világnak az alapja ugyanis egy szigorúan megszerkesztett, homogén művészi világkép, amelynek sarktétele, hogy a művészet nem csupán stílus, hanem olyan képesség, szellemi magatartás is, amely megkísérli a világot áttekinteni, és áttekinthetővé tenni. Ez a törekvés Őszénél nem egy elszánt és tudatos egyszerűsítésvágyból, absztrakcióból fakad, amely nem bírja hordozni a valóság összetettségét, hanem annak a pontnak az állandó kereséséből, ahol a művész nem

Kitekintés

érti a valóságot. Az így épülő életmű ciklikus egységei világosan mutatják, hogy Ötze igazi lételeme a formai, szellemi ritmusváltás, ez ösztönzi egyre újabb alkotások létrehozására.

A 60-as évek elején született bronz kispasztikák, a perui fából fűrészelt, faragott alakok egyaránt az anyag mozgási lehetőségeit kutatják. Anyagmegmunkálására jellemző, hogy a közvetlenebb hatás érdekében Ötze megmozgatja a bronz felületét – a durva felületkezelés legtöbbször rücskös, kószzerű hatást kelt –, ami feloldja a szobrok tömörszerűségét. A szobrászat klasszikusnak számító anyagai mellett felhasználja az alumíniumot, rezet, ólmot, fémlamezt, s ezeknél is mindig megtalálja azt a technikát, amellyel az anyag belső törvényei szerint formázhatja meg elképzelését.

Ezek a szobrok világosan mutatják, hogy Ötze igazi műfaja a kispasztika, ezért soha nem közterekben, hanem emberméretű térben gondolkodik. Az elrejtő, magához ölelő mozdulatok, befogadó ívek túlsúlya azt sugallja, ezek a szobrok titkot őriznek, Ötze alakjainak titka van. Néha csak egy lehajtott fej, egy elvékonyuló arcél utal az emberi kibontakozás lehetőségére, nyilvánosság és bensőség, kitárulkozás és önmagába fordulás egységére. Ötze szintetizáló képességére utal, hogy ezekben a munkáiban lírai látásmódjával harmonikus egységbe ötvözi a dél-amerikai indián civilizációk, a görög kultúra és a keleti népek formavilágát. A hatvanas évek végén kezdenek szaporodni azok a fémből domborított, hajlított, kalapált figurák (ún. ritmusábrázolások), amelyek a témáknak meg-megújuló ciklusokban, más-más anyagban való visszatérésével Ötze művészetének egyik legjellemzőbb, máig húzódo vonulatát alkotják. Hajlított alumínium rúd és forrasztott rézhuzal az anyaga azoknak a térbe függeszthető figuráknak, amelyek sziluetszerű rajzoságukkal éppen csak éreztetik a test körvonalait. A fémlamezből kivágott, majd kalapáccsal tovább alakított formák sajátos felületi textúráját a lemezre égetett homokszemcsék adják.

A szoborsorozatokat Ötze életművében könnyed vonalvezetésű, levegős rajzciklusok kísérik végig, amelyek hol megelőzik vagy kiegészítik, hol értelmezik és magyarázzák a szobrok alakulási folyamatait. Ötze rajzai jellegzetesen szobrászrajzok: egy-egy elképzelt szobornak, mozgásnak keresztmetszetét, sűrített lényegét, a háromdimenziós érzékelések összegzését adják, s a térbeliséget olykor színekkel is jelzik. Ötze itt is mindig a lényegre összpontosít: elhagyja a zavaró háttérrel, s néhány vonallal, mintegy szoborszerűen formálja meg alakjait. A rajzok látszólagos vázlatosságuk ellenére is az emberi test beható ismeretéről tanúskodnak: ugyanaz a mozdulat többféle változatban is előfordul, mégsem válik unalmassá – éppen az apró eltéréssel érzékeltetett finom jelentésmódosulás miatt. A törekeny testek zártságát fokozza az alakok megnyújtása, ami viszont a jelenet rendkívüliségét, ünnepélyességét hangsúlyozza. Arc nélküli figurák mozognak a lapokon, majd hirtelen

egy-egy földöntúli szépségű arc tűnik elénk. Ezek az alakok legtöbbször egyedül vannak álmaikkal, gondolataikkal, s méltóságuk, küzdelmük csak ritkán lel a másikon nyugalomra.

Újabb szobraiban Ősze egyre kevesebb kifejezőeszközt használ. Nem törekszik arra, hogy mindazt beépítse az alkotásba, amire gondolatvilága képessé tenné. Úgy látszik, állandó várakozásban, készenlétben él, hogy minél nagyobb teret engedjen a váratlannak, az ihletnek, annak, ami még őt is meglepi. Őkonómiája mégsem arisztokratikus: azt a néhány eszközt, amit használ, újra és újra a keletkezés élményével és a felfedezés erejével, nagy intenzitással tudja megszólaltatni.

Ősze András a legtöbb szobráról szándékosan kihagyott valamit. Elemi, archaikus formákat, torzókat mintáz karok, kezek, lábfejek, arcok nélkül, az első ránézésre azonban észre sem vesszük a hiányt. A visszafogott megformálás annyi teret enged a képzeletnek, hogy szabadon, mintegy észrevétlenül egészíti ki a látványt. Ezek a szobrok vágnak valamire, a létük értelmét jelentő, a hiányukat be-

töltő kiegészülésre. De honnan ez a hajlatok homorú formáiból elővillanó, egyszerre a harmónia és a befejezetlenség érzését keltő hiány? Aligha tévedünk, ha azt mondjuk: forrása az a tapasztalat, hogy az emberből, életéből, a világból hiányzik valami. Egyetlen ember, s mint Ősze páros, több alakos kompozíciói mutatják, két vagy több ember sem elég önmagának. Művészetének központi problémája az, vajon az ember meg tudja-e találni az elveszett közösséget, a boldogságot jelentő teljességet? Ősze minden szobra negatív állítás: a megtalált vagy a keresett szintézisben vállalja a sorsot, s keresi a megoldást, ami magában rejtja a jövőt, a holnap továbbiutját lehetőségét. Ebben ragadhatjuk meg talán legteljesebben az Ősze-szobrok paradoxonát: töredékességük a rend állandó keresése, de olyan keresés, amely sohasem juthat el a keresett rendhez. Nem tudunk elképzelni egy olyan műalkotást, amely felé Ősze tudatosan törekedne, hogy beteljesítse önmagát. Minél nagyobb hiányt minél észrevétlenebbül tud ábrázolni, annál hitelesebbek lesznek alkotásai. Így válnak a

szobrok látszólagos befejezetlenségük ellenére is önmagukon túlmutató, befejezett művekké.

Ősze András egyetemes világlátású, az ember problémáira érzékeny művész. Befejezetlen, nyitott műveiben a tér és a forma problémáival küzdő, az emberi magatartásra figyelő, belülről kifelé építő alkotó áll előttünk. Miközben igyekszik magához ölelni az élet teljességét, megkísérli megtalálni és ábrázolni azt az egyetlen valóságot, amely értelmet ad a dolgoknak. A világ töredékességének felismerése nem akadályozza meg abban, hogy csak abszolút értékekkel kielégíthető igényének adjon kifejezést. A fájdalomból, hogy nincs valami, nála még nem következik ennek túlhangsúlyozása. Sőt éppen azzal küzd a hamis modernség ellen – amely saját bizonytalanságát, szorongását akarja másokra kényszeríteni –, hogy megmutatja a lehetséges kiutat az anarchiából, s a harmónia visszaállítására irányuló törekvésében tanúságot tesz a szépségbe és a tisztaságba vetett hitéről.

Tüskés Gábor

